

կարգն ինձ եկաւ, եւ շուտ ազատեցայ, որովհետեւ իմ իրեզնէներս բոլորովին անմեղ էին: Աւստրիական պաշտօնատէրն անցագիրս առաւ. քննեց, իրենց հիւպատոսին visam տաւ, ապա nach Wien? (դէպ ի վիճենա՞) հարցոց, որուն՝ երկուր Ja (այո՛) մը պատասխանելէս վերջը, անցագիրս զմաց ներսի սենեակին, եւ այնտեղ՝ երեւի արձանագրութեան երեք արիւնդէն վերջը, կրկին դարձաւ — Այս կայտաւան մէջ զանազան հրեայ լուսնայախիտներ իրենց ծառայութիւնը կ'առաջարկէին ուստիւն դրամն աւստրիականի վերածելու: Կայտարանի դրամը կրնայ ալ վիճենայի կամ այլ տեղերու համար տուտակներ կու տար: Եւ այն երկու գործն ալ Օդէսա կատարած՝ եւ ոչ մէկուն պէտք ունէի այնտեղ. մարդը անցքին համար Օդէսայէն մինչեւ վիճենա՞ տուտակ գրքոյն ուսած էի Օդէսայի կայարանին մէջ, վճարելով 14 ռուբլի 62 կոպ. ուսական եւ 30 դուշտը 17 կր. աւստրիական փող (երկուրդ կողմի համար): Երբ այս բոլոր գործողութեանց վերջն եկաւ, անցանք աւստրիական շողեկաւքն, որ կայարանի առջեւ պատրաստ մեզի կը սպասէր. իրեզնէներս տեղադրելէս վերջն ինչոյն այց ելայ չոգեկաւքին ճաշարան-փողոսին (որ կը պակսէր ուսական ձեպընթացին մէջ): Շոգեկաւքը սուղեց ուժգին եւ ձեռք առաւ Կրակաւի ճանապարհը: Մենք արդէն բոլորովին հեռացեր էինք առաւելան սահմանէն:

Կ. ՏԻՒՐԵՆՍ

Ա Ձ Գ Ս Գ Ր Ա Վ Ա Ն

Հ Ո Յ Ի Թ Թ Վ Ո Ւ Հ Ի Մ Ի Վ Ի Ն Ն Ո Ւ

Փրոֆ. Ալբերտ բժշկին «կանանց, վրայ գրած գիրքը մեծ յուզում յառաջ բերաւ գիտնական կանանց մէջ, եւ յանկարծ արդի խնդիրներէն մէկը դարձաւ. այս խնդիրն ալ: Բժիշկ կանայք գրքերով եւ տետրակներով փրոֆէսորին ընդգիմարանութիւններ գրեցին եւ կը գրեն: Աւալիններէն մէկն եղաւ Դ. Տիլկին Կերշբաու-մեր (Kerschbaumer) որ ի Սայցաուրգ ակադեմի-թարանի մը վարչուհին եւ Այս Տիլկինը առընթերցանութիւններէն մէկն է հայագրի օրիորդ մը՝ նոյնպէս վկայեալ բժշկուհի, Օր. Մարգարիտ Դ. Մէլլը Բէգլարեան: Դէպ ի Թիլկինը ճամբայ չելած ուղեց օրիորդն այցելութիւն մը տալ եւ ի վիճենա, բայց կանանց խնդրին հոս ալ նուիրուած հետաքրքրութիւնը տեսնելով, զեղաւ իւր վիճենայի բարեկամ տիկնանց աղերսանքին եւ բտա՝ մասին նպաստել ուղեց այս խնդրին՝ հրապարակական ծառայութեամբ մը: Նոյնման 7 Հինգշաբթի իրիկունը ժամը 7ին Gewerbeverein սրահները լեցուած էին

400—450 հրաւիրեալներով, որոնց մէջ կը գտնուէին գրեթէ իմբովին եւ ընտանեօք վիճենայի հայ գաղթականութիւնն, որ եկած էր առաւել փայլ մը տալ իւր ազգակից բժշկուհիներ փառաբանութեանց: Ի վիճենա, բժշկաց քաղաքի մը մէջ, հայ օրիորդի մը այս ծառայութեան հրաւիրած էր Ժողովարարհը, զփրոֆ. Շառուտա՝ անուանի կնախօսը, զփրոֆ. Գոմպէրց, ընդհանուր հիւանդանոցին տեսուչ՝ զփրոֆ. Փոն Բէօմ, արքունի դերասան լէվինսկին, եւ բազմաթիւ օրիորդներ ու տիկնանք:

Ճառախօսը նիւթ ընտրած էր իրեն «Հայ կնոջ դիրքն իւր դրացի մահմետական կնոջ քով»:

Օրիորդ բժշկուհին առաջին անգամ ինք զինքն պայտիս ընտիր բազմութեան մ'առջեւ տեսնելով, շուարած մնացած էր, բայց քաղութեամբ սկսաւ բեմին զրայէն իւր ընտիր գերմաններէն խօսակցութիւնն, որուն բարձր ու կաշնաւոր իմաստներն եղան նշան նաեւ Օրիորդին առած բարձր կրթութեան: Գիտցաւ ճառախօսն երբեմն երբեմն սրամիտ դիտողութիւններ ուղղել՝ կանանց բարձրագոյն ուսմանց ձգտման դէմ մնացողներու, եւ նոյն իսկ արքունի խորհրդական փրոֆ. Ալբերտի դէմ:

Ռուսահայապաշտօնաբան հրաւիրեց ունկնդիրները՝ մտք փոխադրուիլ պարսիկ սահմանակից Եդիսարեթովոյ նշանագր: Գովեց «կանանց խնդիրն», նկատմամբ ուսական պետութեան ցոյց տուած «մարդասիրական» կարգադրութիւնները. նոյնպէս արդի յառաջգիտութեան համար հայ կանանց յայտնած փոյթն ու ջանքը դրուատեց: «Բժշկուհին եւ փաստաբանուհին շատ մեծ յարգ ունին, կը տան, ի Ռուսաստան: Ոչ որ կը համարձակի ըսել, թէ «նայեցեք կին մըն է բժիշկը». հայ լեզուին մէջ կնոջ՝ էրիկ մարդու նկատմամբ ունեցած ստորնութիւնն յայտնող հայ առակ մը չկայ, կ'ըսէր. կնոջ մտաւոր զօրութիւնը շատ բարձր է եւ ինքնակրթութեան տարած փութովը կը հաւասարի այլ մարդու: Գիտնական կինը շատ կը յարգուի Ռուսաստան, նոյն իսկ Գերմանիայի կիններէն աւելի, եւ Գերմանիայի համալսարաններէն ետ դարձող ուսանող երիտասարդներն հոն շատ բան սորված չեն, բայց եթէ շատ գաւրեւոր իմեւ եւ կանայքն անարգել:

Այսպիսի ընդհանուր տեսութենէ մը ետքը, հայ գիւղացի կնոջ կեանքը պարզեց օրիորդ բժշկուհի: «Գիւղացւոյ մը տան մէջ ամէն բան «այլ մարդու» ձեռաց գործերը չեն: Ի բայց առեալ զհեքները, անտեսութեան վերաբերեալ

ամեն իրերը կինը կը պատրաստէ, որպիսի են հիւսուածքները, կտաւներ, գորգեր, նարտներ, զգեստ եւն եւն: Կինը ծանր գործերէ եւ զբաղմունքներէ ազատ է, ամենամեծ դժուարութիւնն է — հաց թրմել ու եփելը: Կնոջ հետ լաւ կը վարուին իմ հայրենիքէ: Հայր՝ մանկամարդ աղջիկները կը նմանցնեն վարդի կոկոններուն, որոնք եթէ չհոգացուին դիրաւ կը թարշալին ու կը թափին: Հայ կինը միայն երբ իւր գոյութիւնը պահպանելու համար ստիպուի, այն ատեն ծառայութիւն կը մտնէ: Ի մասնաւորի եղբոր եւ քրոջ յարաբերութիւնները կը յայտնուին այս հետեւեալ մաղթանքին մէջ, որ շատ սովորական է՝ «Աստուած պահպանէ քո եղբայրը»: Քայրը՝ իւր ամուսնէն աւելի մեծ կարեւորութիւն կու տայ իւր եղբորը: Այս՝ «դրախտանման» երկրին մէջ ամուսնանալու ատեն օժիտ չի խնդրուիր: Ըստ անգամ ծնողք իրենց զաւակներն իրարու կը հարմախօսեն՝ «որորոցի նշանով» մը, այսինքն որորոցները մասնացոյց ընելով: Տնարարութեան մէջ մի միայն իշխան՝ կինն է, եւ տան մէջ ամէնքն իրեն կը հնազանդին:

Ըստ իր տարրերի հայ կնոջ դիրքէն՝ նոյն կողմերու մահմետական կնոջ դիրքը, որ քրդական ծագում ունի: Թեպէտ մահմետական կինը կանանց ազատագրութեան ընկերութեան մ'անդամ չէ, բայց շատ ազատագրեալ է: Բոլոր թափառական աղգաց կանանց պէս, այր մարդու չափ բարձր է, կը ձիավարէ եւ զէնք գործածել գիտէ: Տղայ մը կանախը եւ տղայ մ'առջեւը, թամբին վրայ, վայրի եւ անշաւիղ լեռներու վրայ կ'երթայ ձիով, եւ այնպիսի գահավեժներու քովերէն, որ սարսափ կ'ազդեն նոյն իսկ այր մարդոց: Միանգամայն լուացք կը լուայ, կերակուր կ'եփէ, կար կը կարէ, արջառները կը հոգայ, կորսուած գուարները կը փնտռէ, եւ իւր վրան յարձակող աւազակները հրացանահար կը տապալէ: Ըստ կ'աշխատի եւ ծանր գործերը կը հոգայ, մինչ ամուսինն իւր սիրական զբաղմանց — աւազակութեան կը պատաղէ: Եթէ քիչ աւար բերէ տունը, երկայն քարոզ մը կ'ըլլայ վարձը, որուն ամենազօրաւոր ցուցումն է՝ կրակարանին ահագին փայտի կոճը, որով կը սպանոյ կինն՝ ամուսնոյն: Քուրդ կինն ամուսին ընտրած ատեն կողովուրտած կարուաններու թիւը կը հայցընէ, ինչպէս մեր քովը տիտղոսներ կը հարցուին եւ համալսարանական կրթութիւն: Առեւանգութիւնները շատ ցանցաւ չեն, բայց շատ անգամ հարսանեաց ծախքերէն ազատելու համար՝ ծնողաց գիտակցութեամբն ու

խորհրդով կ'ըլլան, եւ հարսանեաց հանդիսութիւնները շատ անգամ ուժ օր կը տեսնեն: Կանայք զօրաւոր եւ տաղանդաւոր են: Բայց կրթութեան կողմանէ՝ հարիւր տարի յառաջ ունեցած ստիճանէն քայլ մը յառաջ գացած չեն:

Ոչ հարստութիւն եւ ոչ ազնուական տոհմ մը այս պայմանը փոխած չեն, մասնաւոր թէ հարուստներն աւելի քան միտ են եղած: Հարուստ եւ աղքատ քուրդ կանայք իրարմ կը տարբերին զգեստով եւ այն յատկութեամբ որ աղքատներն աւելի սրամիտ եւ հանճարեղ են: Ընդհակառակն հայ կինը մեծ յառաջդիմութիւններ ըրաւ, որուն թուականն է՝ Պարսից իշխանութենէն ելլելով Թուսիոյ իշխանութեան տակ մտնելը: Դպրոցներ հաստատուցան, համալսարաններ յաճախելու հրաման տրուեցաւ, հայերն լրագիրներ եւ հայկական թատրոն մը հիմնուցան: Ամէն մտաւոր աշխատութեանց մասնակից է հայ կինը: Թեպէտ հայ կինը թող կու տայ, որ այր մարդն ամէն սկզբնաւորութիւն ընէ, բայց այրը շուտով մասնակցութեան հրաւեր կը կարգայ, եւ չի կրնար ըսել՝ «մինչեւ հոս եւ ոչ աւելի յառաջ»: Հայ կինն երեքք այրերու սրբաւնութեանց նիւթ չի կրնար ըլլալ: Միւսինի «Fliegende Blätter» երգիծաբանական թերթը՝ Հայոց համար չի կրնար հրատարակուիլ:

Թեպէտ հայ կինն այսչափ հրապարակի հետ շփման մէջ է, սակայն տունը կը հոգայ եւ կը ինամէ: Բայց որակի կրթեալ ըլլալ կնոջ, նոյնչափ աւելի յարգ կ'ունենայ իւր տանտիրին: Որչափ աւելի կրթութիւն, նոյնչափ աւելի սէր, որչափ մարդաճանաչութիւն եւ փորձառութիւն, նոյնչափ ամէն բանի խելամուտութիւն կ'ունենայ կինը: «Հասկընալ» ներքի ըսել է Միայն սահմանափակ եւ անձամբու կանայք շատ քիչ կը ներեն:

Օրիորդ բժշկուհին շատ գեղեցիկ կերպով պարզեց մի առ մի այն ամէն անպատեհութիւններն, որ շատ անգամ յառաջ կու գան գիւնական ատն եւ տգէտ կնոջ ամուսնութենէն, եւ երկու ամուսիններու գիտութեան այս անհասարկութեան պատճառաւ պակաս չեն ըլլար յարկերէն կապն ու կոխը: Ի մէջ բերած քանի մ'օրինակները խանդավառ ծափահարութեանց նշան տուին եւ ունկնդրաց կողմանէ մեծապէս հաւանութեան եւ So ist es, so ist es. «այսպէս է, այսպէս է» հաստատականներ խլեցին: «Այս յարաբերութիւններէն կը ծագէ» կը շարունակէր հայ բժշկուհին, Կրիւ-

